

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 27 Volume: 6 Issue: 27

Yaz 2013 Summer 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ÇOBANLIK VE ÇOBAN GÖZÜYLE ARAZİ: MİKAIL KAPLAN VE AŞAĞI ÇAMLI KÖYÜ ÖRNEĞİ

SHEPHERDING AND LANDS FROM SHEPHERS' PERSPECTIVE: MİKAIL KAPLAN AND AN INSTANCE OF AŞAĞI ÇAMLI VILLAGE

Cafer ÖZDEMİR*

Davut KAPLAN**

Öz

İnsanlar tarih boyunca avcılık, hayvancılık, tarım ve sanayi gibi temel alanlarda geçimlerini sağlamak amacıyla faaliyet göstermişlerdir. Avcılıkta yabani hayvanlar avlanırken, zamanla hayvanların bir kısmı evcilleştirilmiş ve "hayvancılık" gelişmeye başlamıştır. Miktarı ve türü zamanla artan hayvanların korunması ve bakım ihtiyaçları baş gösterince "çobanlık" bir uğraş alanı olarak toplumdaki yerini almıştır. Bu uğraş, tarihi bir geçmişe sahip olduğu kadar değerli ve önem verilen bir özelliğe de sahiptir. Çok derin bir kültürel geçmişe sahip olan Türklerde "çobanlık", hayvancılığa verdikleri öneme paralel olarak gelişme göstermiştir. Dolayısıyla Türklerde zamanla zengin bir çoban kültürünün oluştuğu görülür. Kendine özgü usta-çırak ilişkisiyle gerçekleşen bilgi aktarımına ve tecrübeye dayanan bir mesleği icra etmesi dolayısıyla çobanlar, bu kültürün merkezinde yer almaktadır. Çalışmamızda çobanların faaliyet alanı olan coğrafyayı adlandırmaları/çobanın arazi tarifi çoban Mikail Kaplan örneğinde incelenecektir. Bu bağlamda Türklerde çobanlık kültürünün önemine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Çobanlık, Mikail Kaplan, Arazi Adlandırma.

Abstract

People were active through the history in the basic fields such as hunting, farming, agriculture, and industry in order to make a living. In the field of hunting, while wild animals were being hunted, some of the animals were domesticated and farming started to improve in time. Shepherding has gained importance as a field of occupation when care, maintenance requirements, and protection of animals of which amount and type rise constantly in time have appeared. This occupation has an important and valuable feature as well as having a historical value. Shepherding in Turks who have a profound historical background has improved accordingly in parallel with the importance they have attached to farming. Thereby, it is clear that a significant shepherding culture in among Turks has appeared over time. Shepherds, as they carry out an occupation based on experiences and information transfer occurring with master-apprenticeship relationship peculiar to itself, take place at the heart of that culture. In our study, shepherds' descriptions of lands and geographical regions in which they perform their activities will be examined in an instance of Mikail Kaplan. Within this context, the importance of "shepherding" concept among Turks will be touched on in this study.

Keywords: Turkish Culture, Shepherding, Mikail Kaplan, Naming the Land.

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü-Samsun

** Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü-Samsun

Giriş

Çoban, belli bir ücret karşılığında büyükbaş (inek, öküz, manda, deve) ve küçükbaş hayvanların (koyun, keçi vs.) hatta kaz gibi kümes hayvanlarının arazide otlatma ve bakımından sorumlu kişidir. Bu tür hayvanları yayan¹, otaran veya otlatan, güden ve bakımını yapan, insanların güvendiği², kendisine yolcuların eşlik ettiği, içinde yaşadığı doğayla özdeşleşmiş, maddi kaygıları geri planda tutan kişiye “çoban” denir³. Çobanlar, tecrübeye dayanan mesleklerini icra etmek için gerekli bilgileri, bir çeşit usta-çırak ilişkisi yoluyla kazanmaktadırlar. Yaşlı ve tecrübeli çobanın talimatları ve yol göstermesi, diğer çobanların yetişmesinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Çoban ve çobanlığın geçmişi insanlığın geçmişi kadar eskidir. Antik kaynaklarda, kutsal metinlerde ve inanışlarda çoban ve çobanlığın önemini anlatacak kadar belge ve bilgi mevcuttur. Batı Anadolu coğrafyası başta olmak üzere, izlerine rastladığımız en büyük çoban tanrılardan biri olan Pan’ın ikonografisi hayvan figürleri ile benzer ilişkiler içinde olduğunu göstermektedir (Nilsson, 1992: 235). Ayrıca Pan’ın keçi çobanları ile olan ilişki ve koruyuculuğunun da ön planda olduğu görülür. (Naumann, 1983: 187). Anadolu’nun Ana Tanrıçası olan Mater’e adanmış bir adak kabartması üzerinde yer alan çoban figürü ve yazıt, adağın tanrı Mater Melene’nin gözetiminde veya korumasında olduğunu göstermektedir. (Haspels, 1971, 169; Kenner, 1976, 150, Lev.11.3.) Aynı şekilde tanrıça ile verilen Attis bir çoban kılığındadır (Naumann, 1983: 240, Lev.40.1; 244, Lev.40.2.). Çobanlarla sıklıkla anılan, çobanların ve sürülerin koruyucusu olan tanrı ise Hermes’tir (Vikela, 2001: 108).

İlahi dinlerde ise korumacılık ve sorumluluk yönü dikkate alınarak çobanlık örnek gösterilen bir meslek olarak nitelendirilmiştir. Hz. İbrahim’in gelen misafirlerine taze et ikram etmesi (Kur’an-ı Kerim, Zâriyât/26) hayvan sürülerine sahip olduğunu göstermektedir. Hz. Musa bir dönem çobanlık yapmış ve mukabilinde koyunlarını güttüğü Şuayb’ın kızıyla evlenmiş ve arkasından Tur-i Sina’da ilahi hitaba mazhar olmuştur (Kur’an-ı Kerim, Kasas). Aynı şekilde Hz. Muhammed’in (SAV) çocukluğunda Mekke’de koyun güttüğü kendi ifadesinden aktarılmaktadır: Hz. Peygamber: “Her peygamber koyun gütmüştür.” deyince etrafındakiler ona: “Sen de mi?” deyince: “Evet, Ben de.” demiştir (İbn Hişam, 1967: 181-182). Kısaca sıkça ifade edildiği gibi çobanlık bir peygamber mesleği olarak görülmektedir (Kalafat, 2008: 71).

Antik çağlarda ve dinlerde değerli bir meslek olan çobanlık, Türk kültüründe ayrı bir önem kazanmıştır. Çünkü Türkler, çeşitli alanlarda insanlara olanaklar tanıdığı için (beslenme, giyim, yük taşıma, gübre, yakacak maddesi, boynuzundan çeşitli aletler, aşık kemiği olan oyun aracı vs.), geçimlerinin merkezine hayvancılığı koymuşlar ve buna bağlı olarak yaşam kültürlerini oluşturmuşlardır. Onların kışın kışlaklarda, yazın yaylalarda devam eden yarı göçebe bir hayat sürmeleri, mutfak kültürlerinin temelinde “et” olması, hatta giyimlerinin hammaddesini oluşturan “yün”ü kullanmaları hayvancılıkla uğraşmalarının doğal sonucudur. Zengin hayvan sürülerine sahip olan bu insanların çoban etrafında “çobanlık kültürü” oluşturması son derece doğaldır. Bu kültürün temeli İslamiyet’ten önce atılmıştır. Eski Türklerde çobanların sürülerini yalnız bırakmamak için ağılın içinde “çoban evi” yapmaları ve “baş çoban”ın yanında diğer çobanların da bulunması (Ögel, 1991/I: 15-16) bu kültürün dikkat çeken iki farklı unsurudur. Ayrıca eski Türklerde çobanlar güttükleri sürülerin özelliklerine göre adlandırılmıştır. At çobanı için “yılıkcı”, koyun çobanı için “koycu/koycu” ve sığır çobanı için “malçı” isimleri kullanılırdı. (Ögel, 1991/I: 31) “Mal” kelimesinin Anadolu’da hâlâ büyükbaş hayvanların genel bir adı olarak kullanıldığı bilinmektedir.

¹ Oltu/Aşağı Çamlı Köyü ağzında “yaymak”, otlatmak demektir.

² “Kurttan çoban olmaz” atasözü çobanın güvenilir olanı makbuldür sözüne istinattır.

³ Çoban (şübân) kelimesi köken olarak incelendiğinde Farsçadır. “şu: koyun” ve “ban: koruyan” kelimelerinden türetilmiş olup, Türkçe’de “sığırtmaç: çoban” olarak kullanılır. Devellioğlu 1999, s.1002; Ayverdi 2005, s.590; Ayrıca Anadolu’da çoban için “güden”, “güdücü”, “davar eri”, “yunt oğlanı: at bakıcısı”, “kuzu çobanı”, “davar çobanı”, “keçi çobanı”, “sığır=inek çobanı”, “kaz çobanı” gibi isimler de kullanılmaktadır.

Çoban, yukarıda ifade edildiği gibi pagan ve ilahi dinlerde olduğu gibi Türklerde de kutsal görülebilir. Çünkü Türk destan geleneğinde Oğuz Kağan gibi önderlerin çobanlık yaptığı bilinmektedir (Bang-Arat, (1970: 1). Buradan, nasıl çoban sürüyü koruyup kollamak ve doyurmakla sorumluysa, bu liderlerin de milletin idaresi ve iâşesinden sorumlu oldukları, yani çobanlığın ve liderliğin işlevsel olarak paralellik gösterdiği çıkarılabilir. Çobanlığın, liderliğe hazırlık olarak algılanması da düşünülebilir. Destanlarda⁴, İlahi dinlerde peygamberlerin yapmış olduğu çobanlığa benzer çobanlık yapmak, bu mesleğin kutsal görülmesinde etkili olmuştur.

Türklerin sosyal hayatta çoban ve çobanlığa verdikleri önem onların edebi metinlerine de yansımıştır. Halk hikâyelerinin büyük çoğunluğunda âşığın, yitirdiği sevgilisini yolda karşılaştığı çobana sorduğunu görmekteyiz. Örneğin Tahir İle Zühre hikâyesinde Tahir, çobandan Zühre'den haber vermesini istiyor. Bunun üzerine çoban, Zühre'nin Kara Vezir'le evlendirileceğini, fakat Zühre'nin fincanla zehir hazırladığını, kendisine yanlış yapılması durumunda bu zehri içeceğini söylüyor. Ayrıca Zühre'nin kendisini beklediğini, onu Zühre'ye götürebileceğini ifade ediyor. (Kaya, 1995: 190-191) Bu halk hikayesinde çobanın Zühre'yle ilgili çok ayrıntılı bilgiye sahip olması, anlatıcının kafasındaki "Çobanlar derin bilgiye sahiptir." algısına uygun düşmektedir. Tahir'i Zühre'nin yanına götürmek için birlikte yola çıkmaları ise çobanlardaki olağanüstü yer-yön bilgisinin metnin içinde nasıl yer bulduğunu göstermektedir.

Kültür tarihimizin en önemli kaynaklarından biri olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde çobanla ilgili dikkat çekici bilgiler yer almaktadır. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan'da Aruz Koca'nın düşürdüğü ve bir aslanın beslediği çocuğu Oğuz'a haber veren bir at çobanıdır. Yine aynı hikâyede pınar başında perilerle karşılaşan da Aruz Bey'in koyun çobanıdır. (Ergin, 1997: 152-153) Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'da Kazan Bey'in çobanı rüya görür ve rüyası aynen gerçekleşir. Gördüğü rüya neticesinde gerekli önlemleri alan Karacık Çoban, altı yüz düşmanla vuruşur, yine de sürüyü düşmana kaptırmaz. (Ergin, 1997: 40-41) Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda ozan kılığında düğüne gelen Beyrek, yolda birkaç çobanla karşılaşır. Çobanların yol kenarına taş yığıdıklarını görür. Çobanlar Banu Çiçek'le Yaltacuk'un evlenmelerini engellemek için bu taşları onlara atacaklarını söylerler. Bunun üzerine Beyrek çobanlara: "Bre yüzünüz ak olsun, ağanızın ekmeği size helâl olsun." der. (Ergin, 1997: 76) Hikâyelerde yer alan bu bölümlerden, Türklerin sosyal hayatta çobana yükledikleri gerçek işlevleri görmekteyiz. Bu işlevleri sorumluluk bilincine, fiziksel olarak düşmanla baş edecek güce, sıkıntıda olanları kurtaracak bilgiye, inançta üstün dereceye ve tuz ekmek hakkından asla taviz vermemeye sahip olmak şeklinde sıralamak mümkündür. Behiye Köksel, Karacık Çoban'ın yardımcı kahraman rolünde olduğunu, bunun kaynağında mitolojik dönemin çoban ata kültü olduğunu söyler. Çoban ata kültüründe bütün çobanların koruyucu atası ve hayvan sürülerinin sahibi mevcuttur. (2012: 80) Yukarıda bahsettiğimiz antik çağ çoban mitolojisi ile eski Türklerde "çoban ata kültü" arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir.

Sözlü edebiyat türü olan masallarda karşımıza çıkan çoban tipi, Türk kültüründeki çobanın özelliklerini yansıtmaktadır. Türk masallarında çoban; yolculuk esnasında yol sahibi olarak yolcularla iletişim kurar; yaralı masal kahramanını tedavi edip onu sıkıntıdan kurtarır; aşeren fakir hamile kadınlara koyun bağışlar; kahramanın kılık değiştirmesine yardımcı olur; masal kahramanı ile arkadaşlık eder. (Yılmaz, 2011: 300) Masalarda çobanların cömertliğinin ve yardımseverliğinin ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Farklı bir açıdan bakınca çobanlık, sürüyü kollayan, ancak doğa ile ilişkisiz görünse de toplumu ve yaşamı gözetleyen bir nokta olarak görülmelidir. Özellikle dağ ve tepe gibi yüksek noktadan bakmak ve bakılan alana hakim olmak; düşünsel ve görsel anlamda geniş görüş açısı ile olayları yorumlamak olarak görülebilir. Benzer bir durum yine pagan kültüründe vardır ve

---

⁴ Aksak Timur Destanı'nda anlatıldığına göre, Timur çocukluk yıllarında buzağı çobanlığı yapmış, bu dönemde diğer çobanlarla birliktelik kurmuş ve onlara lider seçilmiştir. Bu durum onun liderlik yolunda erginlenmesinin ilk basamağını oluşturmuştur (Şişman, 2010: 103)

onlarda dağların dorukları insan yaşamını ve insanlığı gözetlemek için en uygun yer olarak seçilmiştir⁵ (Lukianos, 1999: 333).

Anlaşılmaktadır ki hayvanların yaşam biçimleri, beslenmeleri ve en önemlisi nesillerinin devamı için, bir düzenin varlığı ve bu düzenin devam etmesi gerekmektedir. İşte bu düzeni devam ettiren, hayvanları sahiplenme ve koruma duygusuna sahip olan ve onların haklarını gözeterek düşünen kişi çobandır. Erkenden kalkar, sürüyü ziyandan (ekili ve çayırılık alandan uzak tutma), başka köyün arazisine girmeden uzak tutarak otlatır, yemeğini tek başına yer ve sosyal yaşamdan uzak olarak yaşar. Ayrıca çoban kontrolünde otlayan hayvanlara en az şekilde emek verilmekte, ancak iyi gelir elde edilmektedir. Mal sahibi, bir tek çoban ücreti karşılığında en az yılın yarısını hayvanların sorunlarından uzak bir şekilde kendi özel işlerine (tarım gibi) ayırabilmektedir.

Çobanlık, bir sanat işidir. Çobanlığın eğitimi olmadığı için çoğu kez usta çobanlarla vakit geçirilerek öğrenilir. Çobanlık zeki, bilgili ve becerikli, sorumluluk sahibi, pratik uygulama konusunda uzman bir çobanın sürdürebileceği bir meslektir. Çünkü sürü mal sahibinden veya kapalı mekândan çıkıp çobanın sorumluluğuna geçtiği anda çoban hiç kimseden yardım göremez ve kendi imkânları ile sorumluluğunu yerine getirmek zorundadır. Sürü ile baş başa kalan çoban artık her türlü sorunda doğru ve hızlı düşünme, sağlıklı karar verme ve daha doğrusu kendisi olma fırsatını bulur. Bu özellik hiçbir meslek dalında yoktur ve bu özellikten dolayı çobanlık kutsal sayılır ve önemli kişilere hayatlarının ilk dönemlerinde çobanlık yaptırılmıştır. Öyle ki Antik Çağ mitosunda tanrılar hakem olarak çobanı görürler.(Erhat, 1996: 237-238; Grimal, 1997: 606-608, Boardman, 1998: 216, figür 458.). Çünkü çoban sadece doğruyu görür ve uygular.

1. Aşağı Çamlı Köyü

Bilindiği gibi Erzurum ve çevresi, hayvancılığın yaygın olarak yapıldığı yerlerin başında gelir. Bunda hayvanlara beslenme imkanı sunan geniş meraların büyük etkisi vardır. Oltu ilçesine bağlı Aşağı Çamlı Köyü'nde, hayvancılık ve çoban kültürü yaşatılmaktadır. Bu özelliğiyle Doğu Anadolu'daki hayvancılık kültürünü yansıtacak bir yapıya sahiptir. Çalışmamızda Aşağı Çamlı Köyü'nde yaşayan Mikail Kaplan'ın çobanlık yaptığı coğrafyayı adlandırması, bu kültür açısından değerlendirilecektir.

Aşağı Çamlı Köyü, Oltu ilçesine 13 km uzaklıkta bulunan, 25 haneden oluşan bir köydür. Sürü ve mal sahibi olmak, Erzurum yaylalarının genelinde olduğu gibi, bu köyde de geçim ekonomisinin temel kaynağıdır. Şehirleşme hayatı ve geniş tarım arazisine sahip olmayan köylü, giyim-kuşam ve beslenmesinin büyük kısmını hayvancılıktan karşılamaktadır. Özellikle koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanlar her mevsim ve şartta karnını doyurabilen türdür. Hele yaylın alanı genişse ve hayvanların kışlık yiyeceği yeterli derecede depo edilmişse kârlı bir iş olarak görülür. Köyde yaşayanlar bu küçükbaş hayvanları "davar" olarak nitelemektedir. Bu davarlar "bozuk para" olarak isimlendirilir. Çünkü köylünün kimseye gereksinim duymadan ihtiyacını karşılamasını sağlamak ve hızlı üremesinden dolayı sayısında da azalma olmamaktadır.

Aşağı Çamlı Köyü'nde hayvancılığın önemli bir yer tuttuğunun göstergelerinden biri hayvancılıkla ilgili deyim ve atasözlerinin çeşitliliğinden anlaşılmaktadır. Yörede kullanılan başlıca atasözü ve deyimler şunlardır: "Çobanın itikadı sağlam olur.", "Çoban ayağıyinen, gelin duvağıyinen.", "Çam sakızı çoban armağanı.", "Çobana yuhi (uyku) yohdur.", "Oğlum yedi oyunda, çoban yedi goyunda.", "Çobansız sürüyü kurt yer.", "Çoban iti kimin⁶ ayrı durma.", "Çobanın yastığı kara taştır.", "Verme malın acemi çobana, getmesin malın yabana.", "Kurttan çoban olmaz.", "Çobansız sürü olmaz.", "Avrat kıtlık, çoban yokluk bilmez.", "Çoban iti kimin

⁵ Samsatlı Lukianos'un kaleme aldığı eserde "Kharon yahut Seyirciler" adlı bölümde Ulak (haberci) tanrı Hermes ve ölülerin yeraltında taşınmasında görevli (Styx nehrinin kayıkçısı) Kharon'un konuşmasında yüksekte bulunmanın gerekliliği ve avantajları açıkça ortaya konmaktadır.

⁶ Yöre ağzında "gibi" demektir.

ne yiyer ne yedürersin.”. “Sev seni seveni çoban olsa bile, sevme seni sevmeyeni Mısır’a sultan olsa bile”. Bu özlü sözlerden hareket edilirse, yörede yaygın olan çoban kavramının toplumdaki algısı ortaya konulabilir. Buna göre çobanlar; inanç yönünden sağlamdır, mesleğini yürüyerek icra eder, hediyeleşme geleneğine sahiptir, hakim olduğu sürüyü koruyucudur, yanında kendisine sadık köpeği olmalıdır, mesleğinin gerektirdiği tecrübe ve maharete sahiptir ve yemek konusunda asla kıtlık ve yokluk çekmez.

Misafir ağırlama veya ziyafet gibi masraflı işler ile İslâm inancı gereği kurban olarak kesilen hayvanlarda davar yani küçükbaş hayvandan asla vazgeçilmez⁷. Yöre halkı bu hayvanlar vasıtasıyla şehre ihtiyaç duymadan beslenme, giyinme, barınma, aydınlanma ve ısınma ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Hatta hayvanlardan elde edilen yağ ve peynirler ambar ve kilerlerde muhafaza edilerek kışlık malzemeler de tedarik edilmiş olur. Günlük yaşamının büyük çoğunluğunu hayvanlarla geçiren yöre insanı, hayvancılıkla ilgili “mal sahibi”, “davar sahibi”, “mala davara bakmak”, “malı davarı kayırmak”, “malcı olmak”, “davarcı olmak”, “gıran girmek”, “gırgun girmek⁸”, “mali gatmah (malı sürüye veya nahıra katmak)”, “mali goyermah (malı koyuvermek)”, “mali sulamah (mallara su vermek)”, “mali döndermah (malın yönünü çevirmek)”, “mal yatağı (malın dinlendiği veya mola verdiği yer)”, “mal pohi (hayvan gübresi)⁹”, “mala davar zerel vermah (mal ve davar sürüsüne zarar vermek)”, “mala davara zereli olmah (mal ve davara zararı olmak)¹⁰ gibi farklı ifadeler kullanmaktadır.

Büyükbaş hayvan sürüleri “mal”, “nahır”, “ineh mali”, “öküz mali”, “dana mali”; küçükbaş hayvanlar ise “davar”, “koyun davarı”, “geçi davarı”, “guzi”, “körpe” şeklinde adlandırılmaktadır. At için ise “yilhi” kelimesi kullanılır. Ayrıca inek, öküz ve danaların her biri için ayrı bir isim verilmektedir. Bu sürüleri otlatan kişi ise çobandır ve sorumluluğunda bulunan sürü ile beraber anılır: “Mal çobanı”, “davar çobanı”, “körpe çobanı”, daba çobanı” gibi.

Çobanlıkta çok önemli rol oynayan mevsimler, yörede “yaz çoban(lığ)ı” ve “kış çoban(lığ)ı” şeklinde iki farklı uygulamayı beraberinde getirmektedir. Kış çoban(lığ)ında sadece koyun ve keçiler söz konusudur. Büyükbaş hayvanlar, kuzu ve korutlar (keçi yavrusu) soğuk iklim şartlarında hayatta kalamayacakları için bu mevsimde dışarı çıkarılmazlar. Yaz çoban(lığ)ının süresi altı aydır. Kış çoban(lığ)ı ise hayvanların merekte (samanlıkta) fazla ot ve saman olmadığı, havanın hayvan otlatmaya elverişli olduğu dönemde günün sıcak saatlerinde köy merkezine yakın yerlerde otlatılmasıdır. Kış çobanı yiyeceğin kıt olduğu dönemlerde çalılık ve ormanlık alanlarda ağaç sürgünleri ve dökülmemiş yaprakları ile de hayvanları doyurmaya çalışır. İlkbahar ise genelde doğum mevsimine denk gelir. Doğumdan sonra ise yaz çobanı, asıl çoban olarak tutulur. Ancak kış çobanlığının bir diğer amacı ise aylarca kapalı mekânda kalan hayvanların hareket kabiliyetini sağlamak, sağlıklı olmaları için temiz havada dolaştırmak ve “araziye alıştırtılmasını” sağlamaktır. Özellikle hayvanların doğum zamanında veya uzun süren kış mevsiminde kurumuş ot ve yonca gibi yiyecekler açık alanda yedirilir ve güneşin hayvanların sırtına vurması sağlanır. Bu uygulamanın özellikle hayvanları iç hastalıklardan koruyacağı ve solunum yolu ile ilgili marazların azalmasına sebep olacağı düşünülür.

Aşağı Çamlı Köyü’nde yapılan çobanlık uygulaması ve çoban gözüyle arazi konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için köyün arazi yapısının ve su kaynaklarının bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Aşağı Çamlı Köyü (eski adıyla Terpink Köyü), Oltu ilçesinin doğusunda, *Ğır Dağ*’ın Oltu’ya bakan yamacındadır (Harita 1). Kuzeyde Çengelli (*Haydos*) Köyü, doğuda Yukarı Çamlı (*Terpenk*) ve Çayüstü Köyü (*Dağır*), güneyinde *Bahçecik Köyü* ile çevrelenmiştir (Harita 1). *Ğır Dağ* etrafında çok sayıda köy vardır ve hemen hemen her köyün birer yaylası

⁷ Büyük baş hayvan beslemek ise daha masraflıdır ve özel bakım istediği gibi sayıca da azdır. Eğer mal sahibi bir ve iki ineğe sahipse ve bir felaket durumunda ölürse “fuharanın ocağı söndi” denir.

⁸ “Gıran ve gırgun girmesi” salgın hastalığın yaygınlaşmasıdır.

⁹ Özellikle büyük baş hayvanların gübresi için kullanılır.

¹⁰ Özellikle köyde gündeme gelen bir yenilik ve uygulama olunca malını çok seven için bu yapının önemi olmadığından ve daha çok hayvanları önemli olduğundan “mala davara zereli var mı” denir. Eğer mal ve davarı ilgilendirmiyorsa ilgi de gösterilmez demektir.

mevcuttur. Bütün yaylalar aşağı yukarı aynı yüksekliktedir. Bu yaylalar, üzerinde yer aldıkları Ğır Dağ'ın şekli nedeniyle birbirlerine, bağlı buldukları köylerden daha yakındırlar.

Haydos Köyü ile olan sınırı, Tevehli, Mışdig'in Degirmani, Çatalpara, Çiştannuh, Mezire, Leleli Düz, Ağızlar ve Lori Pungari ayırır. Aşağı Çamlı Köyü'nü Terpenk ile Ğır Dağ, Dagir ile Çahal Pungar'ın Tepe ayırmaktadır. Bahçecik sınırı ise Çahal Pungar, Böyüh Güney, Böyüh Tarla, Göller, Ğabağ Tepe, Ziyemetler ve Tevehli ile ayrılmaktadır (Harita 1, Çizim 1).

Terpink'in kuruluş yeri olarak en belirgin özelliği, Ğır Dağ yamacında ve ortalama yüksekliğin diğer komşu köylere göre fazla olmasıdır. Denizden yüksekliği yaklaşık 2000 metrenin üzerindedir. Düz alanların fazla olmadığı köyün yaklaşık yarıya yakını kırsal alanlardan oluşmaktadır. Bu kırsal alanlarda sadece yılın belli dönemlerinde hayvanlar otlatılabilmektedir. Diğer bölgeler çayırılık alanlar, ormanlar ve çok az kısmı tarım arazilerinden meydana gelmektedir.

Tarım alanları iki kısma ayrılmaktadır: Sulanabilen ve sulanamayan kırsal alanlardır. Sulanabilen ve çayırılık alanlar, hemen hemen köyün tüm tarımsal ve hayvansal faaliyetlerine katkı sağlayan ana bölgelerdir. Sulamanın yapıldığı ve yerleşime yakın alanlar tarla, bu alanın dışında kalan ve sulanamayan köyden uzak kısımlar çayırılık olarak kullanılmaktadır. Sulanabilen alanların yaşam için elverişli olmasının nedeni, yerleşimin de üzerine kurulmuş olduğu bol kaynak sularıyla beslenen heyelan bölgesi olmasıdır. Her iki tarım alanı ile kırsal kesimdeki yerler çeşitli şekillerde adlandırılmıştır. Bu adlandırmada fiziki özellikler (Çuhurlar) başta olmak üzere madenler (Demür Pohları), yönler (Günéy), özel isimler (Cuma'nın Dereleri), yapılar (Lori Pungari), hacim (Böyüh Tarla), hayvanlar (Culuğlar), ağaçlar (Ğavağluğ, Almaluğ) ve çiçekler (Leleli Düz) araç olarak kullanılmıştır. Adlandırmanın büyük çoğunluğu köyün arazisinde yer alan dağ, göl, tepe, tarla, dere ve taş/kaya unsurları kullanılarak yapılmıştır. Bu adlandırmanın Türklerin ad verme geleneğine uygun olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Türklerin yer adı vermesi hemen her yerde kendisini açıkça gösterir. Türkler adlandırmalarda aşağıdaki unsurları kullanırlar (Baykara, 2009: 24-26):

1. Ova, yazı, kır ve çukurlar
2. Sırt, yamaç, yokuş ve yakalar
3. Höyük, kaya, tepe ve dağlar
4. Bel, boğaz ve geçitler
5. Renk unsuru
6. Torak, taş, kum ve madenler
7. Sayılar
8. Bitki ve hayvanlar
9. Yaşanmış olaylar
10. Çaylar, dereler
11. Pınarlar, bulaklar
12. Göller, denizler ve durgun sular (kuyular)

Aşağı Çamlı Köyü'nde yaşayan insanların yöredeki yerleri adlandırmalarının temel çıkış noktasının da bu on iki maddede ifade edilenler olduğu açıktır. Köyde yaşayan insanların yöre arazisine verdikleri adları şöyle sıralamak mümkündür (Çizim 1):

1. Ğır Dağ	2. Lori Pungari	3. Ğırın Ağzi
4. Ğır Göl	5. Çuhurlar	6. Çuhurlar'ın Ağız
7. Böyüh Düz	8. Böyüh Düz'ün Dibi	9. Dolaylar
10. Öteki Dolaylar	11. Dolaylar'ın Méşe	12. Ğaban (Ğır Méşe'nin)
13. Çayın Gözesi	14. Ğır Méşe	15. Meden'in Çuhuri
16. Tih Méşe	17. Demür Pohları	18. Çahal Pungar
19. Ğatran Guyulari	20. Culuğlar	21. Böyüh Güney
22. Böyüh Çayır'ın Başı	23. Böyüh Çayır	24. Hanım Çayırlar
25. Péşdamaloğli	26. Gedühler	27. Ğuri Dere
28. Ğındıra Göl	29. Ğaçah'ın Başı	30. Duran'ın/Dede'nin Gölü

31. Tozli Yol	32. Yayla (Yerleşimi)	33. Gelgelidaş
34. Leleli Düz	35. Ğoşbuynuzi	36. Daşınbaşı
37. Ömer'in Coci	38. Ğayanın Ardi	39. Ğayanın Ögi
40. Ğayanın Daşı	41. Durnig'in Dibi	42. Durnik
43. Savacağ	44. Ğaçaç	45. Nanıf'ın Gölü
46. Şekir'in Coci	47. Ğabağ Tepe	48. Düz Çayır
49. Ğavağluğ	50. Çatmalar	51. Küçüh Mése
52. Hanım Mése	53. Çürüh Daş	54. Kireşli Ğuyi
55. Harman Yeri	56. Sarolli Dere	57. Galacuğ'un Mése
58. Galacuğ	59. Ziyemetler	60. Galacuğ'un Araziyon
61. Müzefer'in Tepesi	62. Tevehli	63. Ğaban Tarlalar
64. Ğala'nın Başı	65. Ğaban	66. Ğaban'ın Dere
67. Ğara Ağaşluğ	68. Ğarşı	69. Su Deresi
70. Ğuşluğ	71. Ayının Çuhurlari	72. Uçurum
73. Sögüdün Dibi	74. Çifte Punğarlar	75. Sırtlar
76. Ğıgıloz	77. Ğır Tarlalar	78. Cuma'nın Dereleri
79. Sélgağ	80. Sélgağ'ın Dibi	81. Çayrın Düzi
82. Türhman Tarlalar	83. Hanın/Hanım Dibi	84. Eğri Tarla
85. Mezire	86. Mezire'nin Mése	87. Peylerin Ardi
88. Çalğan	89. Sari Daş	90. Çişğannuğ
91. Bayır Tarla	92. Yol Ayrımı	93. Böyüh Tarla
94. Almaluğ	95. Boğoz	96. Mezerluğ
97. O Geçe	98. Günéy	99. Bahçaların Başı
100. Köy Yerleşimi	101. Arduşluğ	102. Göller
103. Peylerin Ağız	104. Sazağ/Çayrın Düzü'nün Coci	107. Top Daşlar
105. Ğarşı Çayır	106. Çalğan'ın Dere	

Bugün Aşağı Çamlı Köyü sınırları içerisinde yer alan iki büyük heyelanlı bölge yer almaktadır. Birincisi, sulanabilen tarlaların ve köy yerleşiminin bulunduğu bölgedir (Çizim 1). Bu bölge hem hayvanların hem de insanların kışlık besin maddesinin üretimine olanak sağlar. Bu alanın alt sınırı *Boğoz*'dan başlar, *Ğırın Ağzı*'nda biter. *Ğırın Ağzı*'ndan başlayarak *Ğındıra Göl*'e kadar devam eden *Yayla* ve *Tihmése* arasında kalan alan tamamen kırsaldır ve seyrek çam ağaçları ile kaplıdır. *Ğındıra Göl*'den başlayarak *Durnik*'e kadar olan ve *Ğayanın Daşı* ile *Ğabağ Tepe* arasındaki alan, orman ve kırsal bölge olup sulanamayan tarla ve çayır alanlarına sahiptir. *Durnik*'ten *Sögüdün Dibi*'ne, *Uçurum*'dan *Ğayanın Öğü*'ne kadar olan bölge, çoğunlukla çayır ve sulanamayan az sayıdaki kırsal ve ekilebilen alanlardır.

En önemli ve geçimin büyük kısmını karşılayan alan ise *Sögüdün Dibi*'nden başlayarak *Boğoz*'a kadar devam eder. Bu alanın önemli olmasının nedeni tamamen sulanabilmesidir. *Mezerluğ*, *Ğurban Coci*, *Bahçaların Başı*, *Çalğan*, *Çifte Punğarlar* ve *Ğaya'nın Ögi* denen yerlerden oluşan bu alan 1980 ve sonrasındaki aşırı seller sonucu toprak kaymasıyla meydana gelmiştir. Buralar heyelan bölgesinin kenar noktaları ve dik yamaçlarında yer alır. *Çayrın Düzi* ise bu heyelan sonucunda oluşan çamur birikintisinin kuruması sonucu oluşmuştur.

İkinci heyelan bölgesi ise *Ğabağ Tepe* ile *Çatmalar - Çürüh Daş - Péşdamaloğli* arasında kalan bölgedir ve birkaç kırsal tarla dışında tamamen çayırlıktır (Çizim 1). *Péşdamaloğli* civarından kopan büyük kütle *Ortağ Çayır*lar ve *Çürüh Daş* civarındaki dar boğazda sonlanır. Bu alan *Péşdamaloğli* başlangıç noktasıdır. Düz Çayır'dan aşağı kesim ise tamamen su kaynakları, bataklık ve *sorhun* çalılarının arasındaki çayırlardan oluşur.

Bu iki heyelan bölgesi tarım ve hayvancılıkta asıl gelirin elde edildiği tarlaları ve çayır alanlarını içine almaktadır. Bu alanların köye yakın olan kısımları sulanan bostan tarlaları, daha yukarılar ise kuru tarım yapılabilen tarlalar ve çayırlardan oluşur. Su kaynaklarının büyük bir kısmı da bu bölgelerde yer almaktadır (Çizim 2). Köyün yerleşim alanı ikinci heyelan bölgesinde yer almaktadır. İkinci heyelan bölgesi birinci bölgeye göre daha küçük olup birçok

su kaynağını barındırır. Sular bu heyelan bölgelerinin alt noktalarında toplandıktan sonra sulama için kullanılır. Bütün bu çayırılık ve sulanabilen tarlalar 1-5 metre kalınlığa sahip verimli toprak tabakasından meydana gelmiştir. Bu alanlarda, az ama verimli, aynı zamanda bereketli tarım yapılabilir. Hayvan otlatma ve ormanların yok edilmesi neticesinde bitki örtüsünün zayıfladığı Çalğan gibi yerler ile Ğır Méşe ve Ğır Göl gibi yüksek kesimlerde şiddetli yağmurlar ile aşırı toprak kaybı olmaktadır. Bunun sonucunda tarım alanları kaybedilmektedir. Böyüh Düz, Ğındıra Göl, Sélgah ve Düz Çayır gibi alanlar ise tamamen kaybedilmiştir. Bu durum hayvanları otlatan çobanların bile köyü terk etmelerine neden olmuştur. Örneğin en eski çobanlardan Ahmet Demirtaş: “Sélden sora mali (inek sürüsü) eyliyen Düz Çayır ve Böyüh Düz getdi. Artuğ bu köyde durulmaz.” diyerek köyden göç etmiştir. Gerçekten, büyük baş hayvanların günlerce otladığı alanların azalması, çobanların işini zorlaştırmıştır.

Bu iki heyelan bölgesi dışında kalan alanlar kırsaldır. Büyük oranda kayalıklarla kaplı olup hayvan otlatmak için bile elverişli değildir. Ancak köy yerleşiminin yukarısında yer alan kırsal alanlar, daha çok mera ve ormanlık olduğundan, sıcak yaz aylarında yaylacılık için elverişli ortam sağlamaktadır.

Köyün hayvancılığı destekleyen en önemli özelliği gözeler (kaynak sularına) sahip olmasıdır. Yaklaşık 256 adet tatlı su kaynağı ile yörede yaşayan canlılara kaliteli içme suyu olanağı sağlar. Bu kaynak sularının adlarını ve yerlerini çoban Mikail Kaplan'dan elde ettik. Bir çobanın mesleğini iyi yapabilmesi ve hayvanlarını doyurabilmesi için, kaynak suları ve çayırılık alanlar dahil yörenin tüm özelliklerini iyi bilmesi gerekmektedir. Mikail Kaplan'ın yöredeki tüm kaynak sularını adlarını ve yerlerini çok iyi bilmesi, mesleğini ne kadar çok benimsediğinin ve bu işte başarılı olduğunun ön belirtisidir. Mikail Kaplan'ın ifadesiyle bu kaynak sularının adları ve sayıları şu şekildedir:

Ğaban Tarlalar'da Şekir'in Gözesi /1göze	Polat'ın Gözesi /1 göze,
Heşim'in Gözesi /1 göze	Ğala'nın Arkası /1 göze
Ziyemetler /2 göze	Ğalaculuğ /6 göze
Sarolli Dere /3 göze	Ğalaculuğ'un Méşe /4 göze
Ğaraağışuluğ /1 göze	Çevürme /1 göze
Boğoz /3 göze	Çişğannuluğ /3 göze
Çalğan'ın Dere / 1 göze	Peylerin Ardı /4 göze
Çalğan /3 göze	Çayrın Düzü /4 göze
Ğanın/Ğanın Dibi /1 göze	Köyün Üstü /7 göze
Köy İçi /3 göze	Çérme /3 göze
Uçurum /1 göze	Su Deresi /2 göze
Méşe Yayla /1 göze	Ğavağuluğ /10 göze
Küçüh Méşe /2 göze	Göller /2 göze
Çatmalar /2 göze	Ortağ Çayırlar /7 göze
Düz Çayır /5 göze	Ğanın Çayırlar /3 göze
Kebapuluğ /3 göze	Bayır Çayırlar /5 göze
Gedühler /2 göze	Péşdamaloğlu /6 göze
Péşdamaloğlu'nun Başı /4 göze	Meden-Çağal Pungar /7 göze
Ğatıran Ğuyuları /5 göze	Medenin Çuğurları /5 göze
Ğındıra Göl - Kebapuluğ /8 göze	Sögüdün Dibi - Çifte Pungarlar /5 göze
Cuma'nın Dereleri /1 göze	Ğayanın Ögi Çayırlar /3 göze
Durnig'in Yamaşlar /13 göze	Ğaçah /10 göze
Ğuri Dere /10 göze	Ğaçah'ın Başı /17 göze
Ğayanın Ardi ve Ömer'in Coci /7 göze	Daşın Başı /4 göze
Leleli Düz /5 göze	Gelgeli Daş'ın Altı - Orman /5 göze
Tozlu Yol'un Altı /5 göze	Yayla ve Yanları /10 göze
Ğır Göl - Çuğurlar ve Çifte Gözeler /14 göze,	
Ğır Méşe ve Çayın Gözesi /14 göze	

Görüldüğü gibi Aşağı Çamlı Köyü arazisinin büyük sürülerin otlaması için yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat yöre arazisini iyi tanıyan ve çok süt veya yağ yapan otlakların nerede olduğunu bilen çobanlar, mal sahibinin isteğine göre otlakları tercih ederler. Tarla ve çayırların biçiminden sonra hayvanlar “ham”¹¹ ile beslenir. Bu durumu da yine en iyi çobanlar bilir.

2. Çoban Mikail Kaplan

1971 yılında Aşağı Çamlı Köyü’nde doğan, ilkokul mezunu olan ve 500-800 arasında değişen hayvana çobanlık yapan Mikail Kaplan, bu mesleği babasından öğrenmiştir. Çocukluğundan beri mesleğin içinde olup yörenin en iyi çobanlarından birisi olarak bilinir. Kendisi bir çobanın mesleğini icra ederken bilmesi ve uygulaması gereken belli başlı görevleri şöyle sıralamıştır:

1. Bir veteriner gibi hayvanların sağlığı konusunda gerekli bilgiye pratik anlamda sahip olmak ve hayvanı rahatsız eden (boynuz batması, dikenli ot, pıtrak, çağıldak gibi) her şeyi kontrol etmek.
2. Pratik olarak mevsim geçişlerinde sürüyü bulaşıcı hastalıklardan korumak.
3. Bulaşıcı hastalık tehlikesi olan alanlara ve sürülere kendi sürüsünü sokmamak.
4. Döllenme zamanını bilmek, dölleyecek damızlık erkekleri seçmek, bakımını yapmak. ve sürü içindeki her bir hayvanın döllenmesini sağlamak.
5. Doğum zamanlarında gerekli tedbirleri almak.
6. Yöredeki otlakları ve yayılım alanlarını bilmek, ot çeşitlerini tanımak.
7. Sorumlu olduğu sürüsünü yormadan ve fazla gezdirmeden nerede, ne zaman ve nasıl otlatacağını, dinlendireceğini bilmek.
8. Köydeki ekili ve çayırılık alanlara zarar vermemek.
9. Sürüsünü kaybetmemek, başka sürülere karışmasını engellemek¹².
10. Sürünün lideri olan hayvanı veya sürüden ayrılan hayvanları göz önünde bulundurmamak¹³.
11. Eğitilmiş çoban köpeği beslemek¹⁴, böylece vahşi hayvanlara ve hırsızlara karşı sürünün güvenliğini sağlamak.
12. Kırkmak (küçükbaş hayvanların yünlerini almak) ve çimdirmek (yıkamak).
13. Sürünün gece barınacağı yeri seçmek.
14. Sürüsünü en iyi şekilde doyurmak.

Mikail Kaplan’a göre çobanlık, bir ücret karşılığı olarak yapılırsa bile hayvan sahiplerinin hakkını daima ön planda tutmayı gerektirmektedir. Bu bilinç çobanları büyük bir sorumluluk altında bırakır. Duyduğu ve dinlediği kadarıyla hayvan hakkı konusunda da çobanlar duyarlı olmalıdırlar. Ayrıca hayvanların birbirlerine zarar vermemesi için gerekli

¹¹ Hasattan kalan sarmaşık türü ot, kelle; buğday ve arpa başağı gibi hayvan yiyeceklerine verilen isim.

¹² Bu durumda hayvancılık kültürüne ait önemli bir uygulama gerçekleştirilir. Bu uygulamada eğer sürüden bir veya bir grup hayvan akşam sahibinin kapısına dönmezse “kurt ağzı” bağlatılır. Böylece kurdun hayvanı yememesi için bir çeşit tilsim yapılmış olur. Kurt ağzını mal sahibi bağlatır ve kurt ağzını bağlayan kişi bu işi bilen biri veya imam olur. Bunun için arazi hakkında çobanın bilgisine başvururlar. Çünkü bu uygulamada kaybolan hayvanın bulunabileceği arazi sınırının belirlenmesi gerekir. Çoban sürüyü otlattığı ve hayvanı kaybettiği araziye tarif eder. Kurt ağzı bağlama hayvanın kaybolduğu günün akşamı yapılır.

¹³ Sürünün lideri olan hayvan, en önde sürüyü yönlendirir ve bu hayvan çobanın yardımcısı gibidir. Sürüye uymayan ise tam tersine sürüyü de böldüğünden genellikle boynuna “zil” takılır.

¹⁴ Genelde sürülerde bir veya iki karabaş cinsi köpek bulunur. Köpeğin beslenmesi ve eğitimi çoban gerçekleştirir. En yaygın besleme şekli, et (ölü hayvan leşi veya kemikli etler), ekmek ve “yal” (un ve sıcak su karışımı) dir.

tedbirleri almalıdır. Bu konuda çobanların sorumlu olduğunu söyleyerek kendisi, boynuzlu hayvanları sürüden ayırır, onların boynuzlarını törpüler, göze gelen kıvrık boynuzları yontardı. Hayvanlar doğal nedenlerden dolayı zarar görürlerse mal sahibine bunu dürüstçe açıklamak gerekir. Kısaca çobanlar, “insan-hayvan” arasındaki etkileşimin ve karşılıklı beklentilerin sağlıklı/maksimum gerçekleşmesinde aracı konumdadır. Çoban öncelikle insanların güvenini kazanmak zorundadır. Ayrıca onlar kolay kolay toplum içinde yer almazlar ve bu zorunluluk kişiliklerini korumalarında en büyük etken olmuştur. Bu nedenle kırlarda tek başına düşünen ve karar veren çoban, kendi hatasını kolaylıkla görebilecek ve bunu en kısa sürede telafi edecek zihin berraklığını muhafaza edebilmektedir.

İşte bu düşünceye ve sorumluluğa sahip Mikail Kaplan, araziyi de bu doğrultuda okur ve mevsim şartlarını göz önünde tutarak sabahtan akşama kadar bir yön belirleyerek hayvanları otlatırdı. Onun hakkında mal sahipleri “Çobannuh Pegember meslegidür, herkeş yapamaz” derlerdi. Hz. Musa’yı çobanların piri (Torun, 1998: 121) olarak gören yöre halkı “Musa’dan sora bi çoban varsa O da budur” diye Mikail Kaplan’ı işaret ederlerdi. Öyle ki sorunu da olsa hiçbir hayvana vurmadığı, yağmurlu ve soğuk günlerde geride kalanların sürüye yetişebilmesi için onları sırtında taşıdığı bilinir.¹⁵

Geçmişte sürü sahibinin kendi oğlunu çoban tayin edip yanına komşularının hayvanlarını da dahil ederek oluşturduğu sürünün sorumluluğunu ona vermesi bir güç, zenginlik ve cömertlik alameti sayılmaktaydı. Sahip olunan hayvan sayısı ve gelen misafire yapılan taze et ikramı bu gücün bir diğer yansımasıdır. (Yüceer, 2011: 164) Yörede de bu anlayışın varlığını görmekteyiz. Eğitim durumuna bakılmaksızın kişinin toplumdaki değeri bununla ölçülürdü. Bu yüzden dost canlısı, iyi niyetli, misafirperver, yardımsever ve dürüst kişiler iyi bir çobana sahip olmak isterlerdi. Çünkü çobanlık babanın gücünü, elindeki emanete sadakatin derecesini, kendi kişiliğini gösterecek bir uygulamadır. Bu anlayıştan dolayı mesleğini iyi icra eden çobanlar yörede el üstünde tutulurlar.

Çoban, mevsime ve günün şartlarına göre sürünün nerede ve nasıl otlatılacağına karar verir. Bu konuda “çoban yıldızı” ve “tecrübeli çoban” hariç hiç kimseden yardım almaz. Bilakis arazide çayırların gelişim ve olgunlaşma durumu, ormanların ve yolcuların vaziyeti, vahşi hayvanların yaşam alanları gibi her konuda en iyi gözlemi yaparak bütün köylüye yardımcı olmaktadır. Çobanın bu becerisinin temelinde, büyüklerinden dinledikleri ve gördükleri yatmaktadır. Ona bu üstünlüğü, usta-çırak ilişkisi içinde gerçekleşen bilgi aktarımı sağlamıştır.

Çobanın yağmur, kar, sıcak, rüzgar gibi mevsimsel ve günlük şartlara göre araziyi bilmesi/okuması gerekir. Aksi halde otlatmadan da öte sürüyü kaybetme, sele kaptırma, kurda kırdırma, bölme gibi köylü açısından felaket denebilecek kötü sonuçlarla karşılaşabilir. Mikail Kaplan, bu şartları göz önünde bulundurarak otlatma eyleminden maksimum verim almak ister. Bunun için hayvanları otlatacak bir arazi planı tasarlar. Bu arazi çiziminde otların bolluğu, otların faydalı ve zararlı türleri, ekili ve çayırılık alanların durumu, yağmur, rüzgar, sıcaklık, sürünün fiziksel ve yaş durumu, su ihtiyacı, hayvanların doğum yapma ihtimali, gece, çobanın tek olması, orman ve açıklık alan, taşlık, vadi, dere, sarp yamaçlar ve düz alan gibi etkenleri göz önünde bulundurur.

Çoban genel durumun aksine, hayvanlara tuz verme, onları emzirme ve sağma işlemleri varsa, yerleşime veya yaylaya yakın belirli noktayı, odun ihtiyacı varsa ormanlık alanı, yolculara emanet verip bir şey alacaksa veya sosyal hayata katılacaksa¹⁶ yola yakın yerleri, ,

---

¹⁵ Çobanlar için en zor durum hasta, topal ve doğumu yakın hayvanların, kendilerine göre hızlı hareket eden sürüye katılmasıdır. Bu durum akşama kadar günlük işlerde uğraşan mal sahibinin “ele ayağa dolaşmasını”, “engel olmasını” gibi sebeplerden dolayı çobana yüklediği en ağır yüküdür.

¹⁶ Çobanın sosyal hayata katıldığı tek durum, başka köyden gelen veya başka bir köye giden gelin alayının önünü kesmesidir. Çoban, gelin alayı veya düğün konvoyunun önünü keser ve sürüdeki en büyük hayvanı (ki bu bir koçtur) at üzerindeki gelinin kaldırmasını ister. Eğer gelin, karnundan genelde bir kemer ve iple bağlanan koçu at üzerinde iken

tarla veya çayırdaki çalışacaksa (ki bu durum istisnai durumdur) tarım arazisine yakın noktaları, hayvanların sağlık kontrolü yapılacaksa (ki bu da istisnai durumdur) köye veya yaylaya yakın noktaları seçmek zorundadır.

Tüm bunların yapılabilmesi için çobanın araziyi çok iyi bilmesi gerekir. Mikail Kaplan'ın hayvanları otlatıldığı bu geniş alanın isimlerini, yüzyıllardır oluşan gelenek içinde ayrıntılarıyla bilmesi dikkate şayan bir noktadır. Yaptığımız tespite göre Mikail Kaplan'ın, adlandırmalarının büyük çoğunluğunun yöre halkının bildiği arazi isimleriyle örtüştüğüdür. Fakat bunun dışında sadece kendisinin bildiği/adlandırdığı alanlar da mevcuttur. Yöre halkı tarafından 107 yerin adlandırılması yapılmışken (Çizim 1), Mikail Kaplan'ın bizzat kendisinin hazırladığı yer adlandırmasında (Çizim 3) 286 yerin adlandırıldığı görülmektedir. Komşu köylerin sınırlı düzeyde, Aşağı Çamlı Köyü'nün arazisinin kendilerine yakın kısımlarını adlandırdığı hesaba katılsa dahi Mikail Kaplan'ın yaptığı adlandırmanın ne kadar ayrıntılı olduğu görülecektir. Bu da mesleğinde başarılı bir çobanın araziyi de çok iyi bilmesi gerektiğinin bir göstergesidir.

Mikail Kaplan'ın yöre arazisine verdiği adları şöyle sırlamak mümkündür (Çizim 3):

1. Lori Pugarın Ağız	2. Aracoclar	3. Aracocların Başı
4. Tek Mezar	5. Tek Mezarın Ağız	6. Kırın Çarkaklar
7. Eşşek Meydanı	8. Urumun Pungarı	9. Demür Pohları
10. Urumun Pungarının Başı	11. Kırın Yamaçlar	12. Çifte Gözeler
13. Kırgölün Çarkak	14. Kırgölün Ormanı	15. Gaban
16. Gabanın Başı	17. Gabanın Düz	18. Gabanın Deresi
19. Çayın Gözesi	20. Furunluğun Güneyi	21. Çuhurlar
22. Çuhurların Ağız	23. Büyük Düz	24. Büyük Düzün Meşesi
25. Büyük Düzün Dibi	26. Büyük Düzün Ağız	27. Öküz Yatağı
28. Kınalı Daşlar	29. Duz Daşları	30. Yaylanın İçinin Cocu
31. Kible Pungarlar	32. Kurtlu Pungarlar	33. Yuhari Atgöli
34. Atgölinin Başı	35. Büyük Dolaylar	36. Küçük Dolaylar
37. Dana Güneyi	38. Dolayların Meşesi	39. Gındıra Gölün Çarhah
40. Kuzu Çümdürme Yeri	41. Kaynar Göze	42. Dedenin Gölü
43. Tozlu Yol	44. Çaçığın Başı	45. Gındıra Göl
46. Deli Hasangilin Göl	47. Ninilerin Göl	48. Kaçağın Dere
49. Kaçağın Çayırlar	50. Durnigin Başı	51. Durnigin Yamaç
52. Söğün Dibi	53. Çif(t)e Pungarlar	54. Mütüllah
55. Tıran Tarlalar	56. Göney Tarlalar	57. Gurban Coci
58. Çişgannuh	59. Bahçaların Başı	60. Yuharı Mehle
61. Nazirin Değirmanı	62. O Geçe Mehlesi	63. İsmail'in Değirmanı
64. Çerme	65. Aşşığı Mehle	66. Mezarluh
67. Mezarluh Tarlalar	68. Havuzun Dere	69. Çevürme
70. Mışdığın Değirmanı	71. Boğaz Tarlalar	72. Koz Tarlalar
73. Havuz	74. Çatal Tarlalar	75. Almaluh
76. Aşşığı Tarlalar	77. Çami Tarlası	78. Culcul Tarlalar
79. Nuruluğın Sırtı	80. Topdaşlar	81. Coşkunun Pekesi
82. Arduşluh	83. Bayır Tarlalar	84. Çalgan
85. Çalganın Ağız	86. Sazahlar	87. Almaluğun Bayır
88. İydelerin Göze	89. Pungar Tarlası	90. Uzun Tarlalar
91. Kalacuşun Ormanı	92. Feleğin Bandası	93. Merehlerin Yanı
94. Harmanlar	95. Büyük Tarla	96. Yol Ayrımı
97. Ezizin Tarlası	98. Demürçi Tarlalar	99. Kozlar

---

dört ayağını yerden kesecek şekilde kaldırabilirse koç kendisinin olur. Eğer gelin koçu kaldıramazsa düğün sahibi çobanın istediğini vermek zorundadırlar. Bu durum, çobanın düğün geleneklerine katıldığı ilginç bir uygulamadır.

100. Yayla Yoli
103. Çuhur Tarla
106. Gayanın Ardi
109. Gır Tarlalar
112. Durnik
115. Çigelek Daşı
118. Çatal Pungarın Tepe
121. Sacluğun Dere
124. Sari Daş
127. Aci Su
130. Karşı Çayır
133. Selgahın Dere
136. Hanın Dibi
139. Mezirenin Ormanı
142. Selgahın Altı
145. Daşın Araluğu
148. Aşşağı Coc
151. Laleli Düzün Başı
154. Yaylanın altı Coc
157. Gelgeli Daşa Bakan Mehle
160. Aşşağı Davar Yatağı
163. Yaylanın Karşısı
166. Madenler
169. Kır Meşenin Başı
172. Maden Çuhurları
175. Erezyon
178. Tik Meşe
181. Mal Yatağı
184. Bayır Meşe
187. Peşdemaloğlu Çayırlar
190. Katran Kayaların Dere
193. Culupların Ağız
196. Culupların Daşlı Yatak
199. Culupların Başı
202. Ağ Daşlar
205. Çahal Pungar
208. Kaçağın Karşısı
211. Kabapluğun Başı
214. Düz Çayırın Ağız
217. Ortak Çayırlar
220. Çatmalar
223. Göllerin Tarlalar
226. Sarallu Dere Tarlalar
229. Kuru Çayırlar
232. Kavakluğun Güneyi
235. Uçurumun Başı
238. Bendin Karşısı
241. Uçurum
244. Kuşluk
247. Çürük Taş
250. Sarollu Dere
253. Karaağaçlık
256. Gaban
259. Kale
101. Gayanın Öni
104. Komun Öni
107. Gayanın Daşı
110. Sırtlar
113. Tikanni Göze
116. Şekirin Gölü
119. Aşşağı At Gölü
122. Sacluh
125. Çalganun Dere
128. Peyler
131. İydeler
134. Mezire Tarlalar
137. Selgah Tarlalar
140. Selgahın Başı
143. Gayanın Ardının Deresi
146. Laleli Düzün Altı
149. Ömerin Coci
152. Kuşluğun Başı
155. Kabak Tepe
158. Kırdığa Bakan Mehle
161. Yuhari Davar Yatağı
164. Kırın Dibi
167. Damların Ağız
170. Korpungar
173. Maden Çuhurunun Başı
176. Bölük Meşe
179. Gındıra Gölün Kabapluh
182. Meşe Tarlalar
185. Çatmaların Başı
188. Büyük Güney
191. Katıran Kuyuları
194. Culupların Aşşağı Yatak
197. Culupların Dere
200. Ağdaşların Mal Yatağı
203. Ağ Daşların Ağız
206. Gedühler
209. Gedühlerin Ağız
212. Düz Çayırın Kabapluh
215. Savacağın Karşısı
218. Dere Çayırlar
221. Çatmaların Çeşme
224. Göllerin Ormanı
227. Kölköm Sırtı
230. Kavakluk
233. Yıkıklar
236. Uçurumun Ormanı
239. Uçurumun Tarlalar
242. Ayının Çuhurları
245. Su Deresi
248. Harman Yeri
251. Eyri Yollar
254. Karşı
257. Gaban Tarlalar
260. Kalenin Ardı
102. Cumanın Deresi
105. Gıgılozun Tepesi
108. Türhman Tarlalar
111. Sırt Tarlalar
114. Kaçak
117. Tozlu Yolun Altı
120. Sari Kaya
123. Peylerin Ardi
126. Kara Ağaç
129. Peylerin Ağız
132. Cuhur Çayırın Düzü
135. Daş Ocağı
138. Selgah
141. Laleli Düz
144. Daşın Başı
147. Gelgeli Daşın Altı Ormanı
150. Gelgelili Daş
153. Sırtın Altı
156. Bibercinin Gözesi
159. Kuşluk
162. İki Yaylanın Arası
165. Damlar
168. Madenin Çuhurunun ...?..
171. Kalacığın Çeşme
174. Kır Meşe
177. Tik Meşenin Yöküş
180. Kuru Dere
183. Bayır Çayır
186. Peşdemaloğlu
189. Büyük Tarla
192. Culuplar
195. Culupların Yukarı Yatak
198. Katıran Kuyularının Başı
201. Peşdemaloğlunun Başı
204. Çahal Pungarın Başı
207. Kalacuk Tarlalar
210. Gedühlerin Çayırlar
213. Düz Çayır
216. Durnigin Karşısı
219. Çuhur Parça
222. Çatmaların Ormanı Tarlaları
225. Göller Festival Alanı
228. Küçük Meşe
231. Molla Çayırı
234. Kabak Tepe
237. Bendin Dere
240. Köyün Deresi
243. Kuşluğun Başı
246. Çam Pungar
249. Kireçli Kuyu
252. Degirman Deresi
255. Gabanın Dere
258. Gabanın Başı
261. Kara Bayırlar

262. Tevehli Çeşmesi	263. Kara Bayırların Ağız	264. Kara Bayırların Ardı
265. Tevehluh	266. Tevehluğun Ağız	267. Kırganların Dere
268. Kalenin Başı	269. Odunluğun Güneyi	270. Kurunların Erezyon
271. Ziyemetler	272. Hüsengin Başı	273. Kalaculuğun Ağız
274. Sarollu Dere Tarlalar	275. Çahal Pungarın Karşısı Büyük Tepe	
276. Kır Meşenin Yuhari Çarhah	277. Odunluğun Güneyinin Ardı	
278. Çatal Pungarın Davar Yatağı	279. Madenin Cuhurunun Boğaz	
280. Kır Meşenin Yuhari Çarhah	281. Katıran Kularının Mal Yatağı	
282. Peşdemal Oğlu Karşı Ormanı	283. Peşdemal Oğlunun Mal Davar Yatağı Tarlalar	
284. Büyük Güneyin Ağız Mal Yatağı	285. Çahal Pungarın Altı Çimenler	
286. Odunluğun Güneyinin Tepesi		

Mikail Kaplan, yukarıdaki yer adlandırmasında renkleri, arazi yapısını, yönleri, yapıları, ağaçları, pınarları, gözeleri, gölleri, ormanları, tarla sahiplerini, hayvanları, madenleri vs. göz önüne alarak adlandırma yapmıştır. Burada adlandırmanın çok ayrıntılı olduğunu ve bir çobanın arazinin tüm ayrıntılarını çok iyi bildiğini görmekteyiz.

Mikail Kaplan'ın arazi adlandırmasında (Çizim 3) ve araziye algısında bazı faktörlerin etkili olduğu görülür. Bu faktörlerin birincisi otlak bulmadır. Hayvanların gün içerisinde otlatılacağı ve dolaşılması mümkün alanları ardı ardına yazmıştır. Bu alanların dışına taşmak hem çoban hem de sürü açısından yorucu ve faydasızdır. İkincisi arazinin doğal yapısıdır. Dereler, kayalıklar, yamaçlar, ormanlar ve ekili alanlar bu algıda etkili olmuştur. Fakat arazinin işlenmediği sonbahar ve kış aylarında bu alanları da otlak olarak kabul etmek gerekir. Üçüncüsü sulamadır. Hayvanların su ihtiyacını kolay gidereceği alanlar dikkate alınarak dere veya su kaynağına bağlı noktalar seçilmiştir. Çünkü hem sürü hem de çobanın doğal ihtiyacı nedeniyle öğlen mola saatinde su başında bulunmak genel kural niteliğindedir. Dördüncü faktör kış mevsimidir. Bu mevsimde yerleşim yerine yakın, soğuk rüzgarlardan korunaklı ve otlağı bol alanların tercih edilmesi gerekmektedir. Beşinci faktör sürünün genel niteliğidir. Sürü sabahtan öğlene kadar hızlı hareket ederek serbest otlanırken, akşam vakti yaklaştığında yerleşime doğru (yavrusu varsa daha hızlı) harekete geçer ve hızla otlamasına devam eder. Bu nedenle, yerleşime en kestirme yönlerin ve yolların kullanılması icap etmektedir. Altıncı faktör köyde yalnızca belli noktalardan çıkış yapılabilmesidir. Üç alana ayrılan tarımsal arazi hayvan otlaklarını da bölümlere ayırır. Bu yüzden çayır ve tarlaların geçiş için kullanımı yasak olduğundan bir otlaktan diğerine geçebilmek mümkün değildir. Yedinci faktör ise sürünün kontrolü ve gözetleme amaçlıdır. En yüksek noktada duran sürünün otladığı ve otlaması muhtemel alanları arka arkaya sıralamıştır. Sekizinci faktör ise köyün komşu ile olan sınır alanlarıdır ki bu alanlar genelde uzun mesafelidir. Sınırın keskin bir şekilde belli olduğu alanlar yatay veya dikey şekilde çizilmiş, sınırın belli olmayıp her iki köy tarafından ortak kullanılanlar ise boş bırakılmıştır. Dokuzuncu neden sürünün otlama yönüdür. Mikail Kaplan, güttüğü küçükbaş hayvan sürüsü için yatay yolları ve aynı yükseltiye sahip alanların enlemesine otlatılmasını tercih etmiştir. Bu çizimin (Çizim 3) uzun bir gözlem ve tecrübe neticesinde oluştuğunu söylemek gerekir.

Sonuç

Çoban ve çobanlığa verilen önemin azaldığı günümüzde, hayvancılığın yaygın olarak yapıldığı yerlerde bu kültür canlı olarak yaşatılmaya çalışılmalıdır. Aşağı Çamlı Köyü'nde yaşayan Mikail Kaplan'ın şahsında, çobanlığın titizlik, bilgi, tecrübe ve fedakarlık gerektirdiği; mesleğin icrasında araziye çok iyi hakim olmanın bir zorunluluk olduğu ve çobanlık kültürüne ait bazı uygulamaların yaşatılmasının gerekliliği görülmüştür. Ayrıca arazi adlandırmanın Türklerde yer adlandırma sistemine uygun olması da kültürün devamlılığı olarak yorumlanmalıdır.

Çoban sürünün beslenme, barınma, hastalık, doğum ve emniyet gibi her türlü ihtiyaç durumundan kendini sorumlu hissetmeli ve görevini yaparken de yaşamın birinci şartı olan üzerinde hayat sürdüğü toprağı ve coğrafyayı çok iyi analiz etmelidir. Basit gibi görünen, fakat

kutsal olarak algılanan çobanlığın; derin bilgi, gözlem ve tecrübe gerektiren bir meslek olduğu ortaya çıkmıştır. Mikail Kaplan'ın hazırladığı, ayrıca zihninde yer alan arazi haritası ve yer adlandırması, onun arazi gözlemi; sürünün ihtiyacını gözetmesi ve araziye mevsime göre okumadaki başarısını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AYVERDİ İlhan(2005), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul.
- BANG W.-ARAT R.R. (1970), *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- BAYKARA, Tuncer (2009), *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- BOARDMAN,John (1998), *Early Greek Vase Painting*, London.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1999), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1997), *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ERHAT, Azra (1996), *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul.
- GRİMAL, Pierre (1997), *Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma*, İstanbul.
- HASPELS, C.H.Emilie (1971), *The Highlands of Phrygia*, Princeton University Press, New Jersey.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik (1967), *es-Siyretü'n-nebeviyye*, Daru'l-Fıkr El Arabi I, Kahire.
- KALAFAT, Yaşar (1998), *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları, Dedem Korkut Aşığı Eller*, Ankara.
- KAYA, Doğan (1995), *"Tahir ile Zühre Hikâyesi"*, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1993, s.169-194.
- KENNER, Hedwig (1976) , *"Genius Cacullutus"*, Zu namenlosen Göttern der Austria Romana II, Römisches Österreich 4, s.147-161.
- KÖKSEL, Behiye (2012), *"Dede Korkut Kitabı'nda Dinî-Mitolojik Yardımcı Kahraman Motifi"*, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 161, s.73-88
- NAUMANN, Friderike (1983) Naumann, *Ikongraphie der Kybele in der phrygischen und der griechischen Kunst*, Tübingen.
- NİLSSON, Martin P. (1992), *Geschichte der griechischen Religion*, München.
- ÖGEL, Bahaeddin (1991), *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Samsatlı Lukianos (1999), *Seçme Yazılar I-III* (Çev. N.Ataç), Ankara.
- ŞİŞMAN, Bekir (2010), *"Aksak Timur Destanı ve Metin Tahlili"*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C.7, S.1, s.91-109.
- TORUN, Ali (1998), *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler Üzerine Bir İnceleme*, Ankara.
- VİKELA, Evgenia (2001), *"Bemerkungen zu Ikongraphie und Bildtypologie der Meter-Kybelereleiefs: Vom phrygischen Vorbild zur griechischen Eigenständigkeit"*, Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung 116, s.67-123, Lev.13-32.
- YILMAZ, Aktan Müge (2011), *"Masallarda Çoban"*, Çoban Kitabı , s.291-303
- YÜCEER, İsa (2011), *"Din Kültüründe Çobanlık"*, Çoban Kitabı , s.159-165

EKLER:

YER ADLARI SÖZLÜĞÜ

- Almaluh: Elmalık
- Arduş: Ardıç
- Coc: Düz bir arazide bataklığa dönüşmüş sulak alan
- Culcul: Suyu az akan bir çeşmenin adı
- Culup: Bir kuş türü
- Çalgan: Çalkalanan
- Çarkak: Taşlı, çakıllı yer, vahşi hayvan barınaklarına uygun bölge
- Çigelek: Çilek
- Çişgan: Bir tür diken
- Durnik: Durak, mola yeri
- Duz: Tuz
- Gaban: Uçurum, yar
- Gedüh: Gedik
- Gıgı: Hayvan dışkısı
- Gındıra: Uzun otlar yetişen bataklık
- Kalacuk: Küçük kale
- Katıran: Katran
- Kom: Ahır
- Kölköm: Yörede eskiden kurulmuş bir köyün adı
- Lori: Lor, yöreye özgü bir peynir türü. Lori, yörede yaşayan bir ailenin lakabıdır.
- Mehle: Mahalle
- Mereh: Samanlık
- Mütüllah: Yörede eskiden yaşamış bir kişinin adı
- Nini: Köyde bir sülalenin lakabı
- Pey: Harabe
- Poh: Bok (Yörede cevher anlamında)

Sarol: Bir çeşit dağ eriği

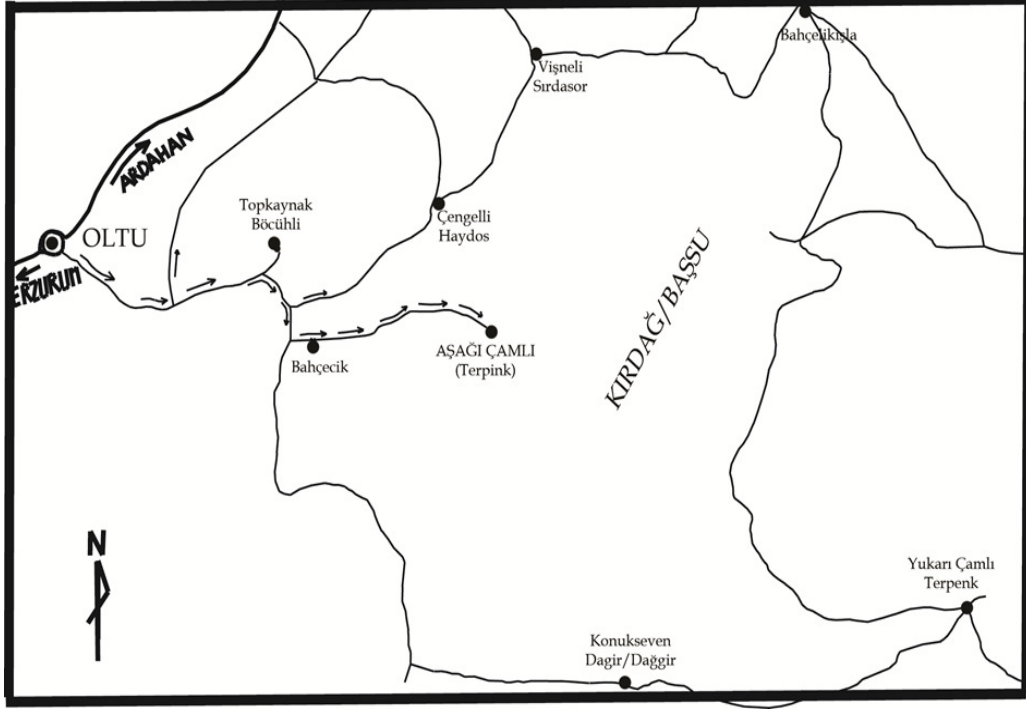
Savacak: Suyun yönünün değiştirildiği yer

Selgah: Selin çok geldiği alan, kum ve çakıllı dere kenarı

Teveh: Çamurlu toprak; hayvan dışkılarında yapılan ve yakacak olarak kullanılan madde, tezek

Tikan: Diken

HARİTA VE FOTOĞRAFLAR

Harita1. Aşağı Çamlı (Terpink) Köyü ve Komşu Köyleri

Fotoğraf 1. Böyüh Tarla'dan Ğır Dağ'a bakış (Foto-Hasan Macit)

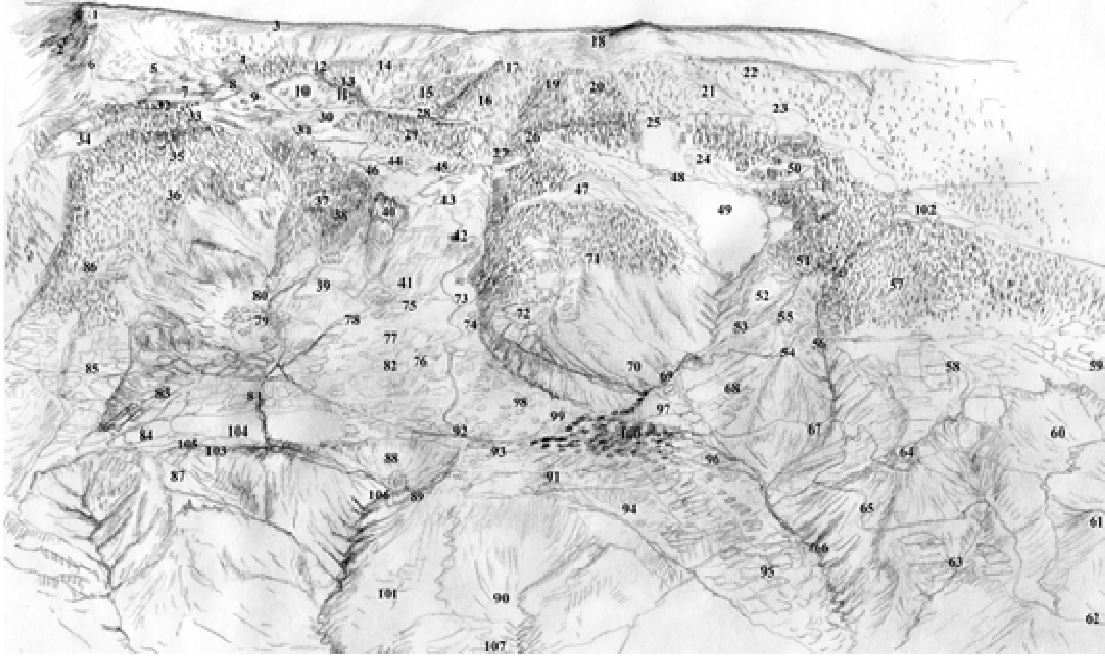

Fotoğraf 2. Çayırın Düzü'nden Ğayanın Ardı'na bakış (Foto-Hasan Macit)

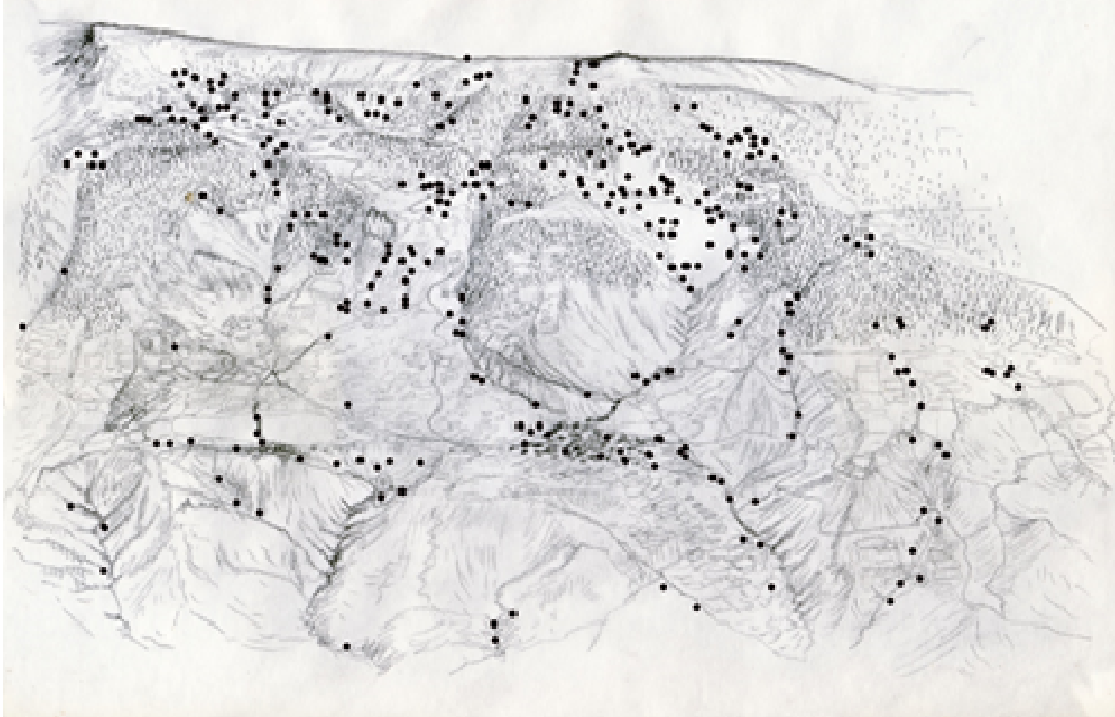

Fotoğraf 3. Böyüh Tarla'dan Uçurum'a Bakış

Çizim 1. Aşağı Çamlı Köyü Yer Adları (Çizim: Davut Kaplan)

Çizim 2. Aşağı Çamlı Köyü arazisinde bulunan tatlı su kaynak noktaları (Çizim: Davut Kaplan)

